

Pelgrimeren
in Groningen

Chr. Spiritualiteit etappe 19 Kloosterpad Groningen Loppersum Appingedam

Henk Helmantel: Sint Donatuskerk in Leermens

Het schilderen van kerken en kloosters

Stichting Pelgrimeren in Groningen www.spig.nl
E: pelgrimage@spig.nl 't Oldehof 49 9951 JX Winsum
KvK 66778166 BTW nr. 8566.94.034 Bankrekening NL25.RBRB.0943.5716.42

Pelgrimeren
in Groningen

Het was in de jaren zestig van de vorige eeuw – tijdens mijn opleiding aan de Academie Minerva te Groningen – dat ik als gereformeerde jongen een pas gerestaureerde middeleeuwse kerk binnenliep. Het was de Petrus en Pauluskerk in Loppersum, 5 km van mijn woonplaats Westeremden. De sfeer was een openbaring voor mij.

Nu is de Gereformeerde kerk van Westeremden, waar ik zondags te kerke ging, bepaald niet lelijk: een mooi voorbeeld van de Amsterdamse School en inmiddels ook een ‘jong’ monument. Maar de sfeer die in een middeleeuws godshuis aanwezig kan zijn, is heel speciaal: de witgekalkte muren met kleuraccenten op gewelven, ribben of pijlers; de met regelmaat voorkomende muurschilderingen of restanten daarvan; vloeren, alles vertelt zijn eigen verhaal en bepaalt samen de bijzondere sfeer.

In de 17e eeuw begrepen met name Nederlandse schilders dat ook. Pieter Saenredam is daardoor beroemd geworden. Maar er waren er meer, zoals Emanuel de Witte, Isaäk van Nickelen, Hendrik van der Vliet, om maar enkelen te noemen. In de 19e eeuw waren er opnieuw schilders die kerkruimtes in een meer romantische setting tot thema kozen. De naam van Johannes Bosboom komt dan als eerste boven.

In de late zestiger jaren van de vorige eeuw nam ik de uitdaging aan, om een vijftiental jaren later te merken dat er nog een paar kunstenaars waren die zich intensief bezighielden met het kerkinterieur: Maarten 't Hart, als olieverfschilder en tekenaar, en Johan Grabijn als aquarellist. De laatste is in 2011 overleden. Nog later legt Douwe Elias in forse penseelstreken, met name, Friese kerken vast.

Mijn belangstelling heeft zeker met twee aspecten te maken, enerzijds de al genoemde sfeer die vaak in de gebouwen hangt, maar zeker ook dat deze bouwwerken bedoeld zijn om daarin als gemeente het christelijke geloof te belijden en beleven. Je zou het geestelijke architectuur kunnen noemen.

Mensen die weet hebben van de kunstgeschiedenis denken dat ik beïnvloed ben door Saenredam. Ik formuleer het graag anders: wij zijn op dezelfde wijze getroffen door kerkinterieurs met een protestants karakter. Dat wil zeggen met veel kale muren en open ruimtes, met hier en daar een meubelstuk of kroonluchter. Dat onderging ik het meest intens toen ik voor het eerst de Pieterskerk in Utrecht binnenging. Het was rond 1970. Ik dacht: dit is Saenredam!!

We zijn in mijn geboortestreek, het Groningse Hogeland, gezegend met een enorme rijkdom aan de meest fraaie dorpskerken, veelal uit de 12e, 13e of 14e eeuw. Dat maakte dat ik de meeste motieven in mijn omgeving kon vinden. Maar al gauw ondernam ik ook tochten naar andere gebieden die mij volop inspireerden, zoals Utrecht, Breda, Haarlem, Zutphen en Bolsward. Op Breda na, allen boven de grote rivieren.

Pas veel later kwam het buitenland in beeld, met name Frankrijk en Duitsland. Door de tijd heen was het ook vooral de Romaanse bouwkunst die mij het meest trof. De rondboogconstructie vind ik onovertroffen, de spitsboog had voor mij niet uitgevonden hoeven worden. Daarom is de bouwwijze van de cisterciënzers mijn leven ook binnengekomen als een zeer welkome aanvulling op alles wat ik de eerste twintig jaar als beroepsschilder was tegengekomen. Het klooster Le Thoronet in de Provence in Frankrijk is voor mij het mooiste voorbeeld.

Ik maak in de kerken een tekening die mij alle informatie verschaft om er een schilderij van te maken. In de uitwerking tot schilderij breng ik graag een partij aan die hoog licht geeft met daar omheen partijen in de schaduw of halfschaduw.

Pelgrimeren
in Groningen

Naast de grote stadskerken word ik evenzeer, zo niet meer, getroffen door de veel kleinere dorpskerken, die ook zeer monumentaal kunnen zijn. Ik denk dan zelf aan bijvoorbeeld Bozum, Leermens of Oldenzijl. Ook details kunnen soms de mooiste composities opleveren. Het werken aan kerkinterieurs heeft iets sacraals. Je moet echter vaak ook over enig uithoudingsvermogen beschikken om de voltooiing tot een goed einde te brengen en geïnspireerd te blijven. Het is een thema dat naar verhouding maar door enkelen is opgepakt. In de moderne schilderkunst komt het zelfs helemaal niet voor, voor zover ik weet.

Als je er één keer door geraakt bent, kom je er gelukkig nooit meer vanaf.

Henk Helmantel (Westeremden, 1945) wordt gerekend tot de Noordelijke realisten. Hij voelt zich sterk verbonden met de traditie van meer dan 500 jaar West-Europese schilderkunst, maar is toch ook gewoon een schilder van de 20e en 21e eeuw. Hij vestigde zich als kunstschilder in zijn geboortedorp en specialiseerde zich in kerkinterieurs en stillevens. Daarin kreeg hij dwars door de tijdsgeest heen grote erkenning en werd in 2008 uitgeroepen tot Kunstenaar van het Jaar. Eén aspect aan zijn functioneren als kunstenaar is zijn plaatsgebondenheid. Hij functioneert in en vanuit de gemeenschap waarin hij is geboren en opgegroeid. Zomers is het in Westeremden druk met bezoekers van de jaarlijkse tentoonstelling die hij samen met zijn vrouw Babs organiseert. Meerdere boeken over zijn werk zagen het licht. www.helmantel.nl

ArtWay beeldmeditatie 2 september 2012